

HET TOPSPORTKLIMAAT IN NEDERLAND

Discussiekader ten behoeve van de gesprekken over het Nederlandse
topsportklimaat, geschreven in opdracht van het Ministerie van
Volksgezondheid, Welzijn en Sport

door:

dr M. van Bottenburg
dr J.H.A. van Rossum
prof. mr H.T. van Staveren

Amsterdam, april 1995

INHOUD

1. Inleiding	1
Achtergrond	1
Doel- en probleemstelling	3
Omschrijvingen en beperkingen	4
Structuur	5
2. Het topsportklimaat ter discussie	6
De Nederlandse mentaliteit	7
De maatschappelijke omstandigheden in Nederland	12
3. Aspecten van het topsportklimaat	13
4. Dilemma's bij het verbeteren van het topsportklimaat	17
Ambities en doelstellingen	17
Wegen naar succes	19
Knelpunten en verantwoordelijkheden	20
Maatschappelijke inbedding	21
Verdeling	22
Randvoorwaarden	22
Grenzen aan de maakbaarheid	23
5. Stellingen en vragen	23
Noten	26
Over de auteurs	30

1. INLEIDING

Achtergrond

Het wordt steeds moeilijker om in de sport de top te bereiken. De concurrentie wordt heviger, het niveau stijgt. De voorbereiding en uitvoering van de topsport vergt steeds meer kennis en begeleiding van specialisten. De kosten van de topsportbeoefening nemen navenant toe, evenals de vereiste tijdsinvestering. Wie de mentaliteit mist om alles eruit te halen wat erin zit, doet niet meer mee. Wie wel voor 'goud' gaat, zal heel wat barrières moeten slechten en offers moeten brengen, met vanzelfsprekend altijd het risico dat uiteindelijk de top niet wordt gehaald.

Deze ontwikkeling is al gaande sinds de eerste internationale sportkampioenschappen eind vorige eeuw gehouden werden. Maar er is een aantal versnellingen in deze ontwikkeling opgetreden. De introductie van het staatsamateurisme in de voormalige Oostblok-landen maakte het bijvoorbeeld mogelijk dat sporters uit die landen zich full-time op de beoefening van een sport konden toelagen zonder de formele amateurbepalingen te schenden. Om de concurrentieslag met deze sporters niet te verliezen, werden in verschillende Westerse landen andersoortige constructies ontwikkeld, die steeds de toets aan de formele regelingen van het amateurisme net konden doorstaan, maar verder aan de topsporters alle ruimte boden om zich 'beroepsmatig' met hun sport bezig te houden. Nederland behoorde tot de landen waarin de sportorganisaties en de overheid in de jaren zestig en zeventig slechts op beperkte schaal ruimte creëerden om mee te kunnen concurreren met landen waar dergelijke regelingen zijn getroffen.ⁱ

Tegen die achtergrond kwamen topsporters in het Olympische jaar 1968 met een pleidooi voor meer maatschappelijke steun. Zij signaleerden tal van maatschappelijk knelpunten die hun internationale concurrentiepositie verslechterden. Met name wezen zij op het gebrek aan regelingen die de combinatie van topsportbeoefening en studie, militaire dienst en betaalde arbeid zouden vergemakkelijken. In reactie op dit initiatief startte de NSF een afdeling Maatschappelijke Begeleiding die zich ten doel stelde dat het beoefenen van sport zo min mogelijk ten koste zou gaan van de maatschappelijke toekomst van de sportbeoefenaar.ⁱⁱ

In de jaren tachtig en negentig heeft zich opnieuw een versnelling in de ontwikkeling van de topsport voorgedaan. Mede dankzij de sterke opkomst en verbreiding van de elektronische media is er voor de topsport een miljardenpubliek ontstaan. Dit heeft de belangstelling van het bedrijfsleven enorm gestimuleerd. Deze commercialisering heeft de professionalisering van en rondom de topsport verder bevorderd. Onder druk van de toegenomen commerciële belangen en door het uiteenvallen van het Oostblok konden de amateurregels verder worden versoepeld. Zo werden ook beroepstennissers en -basketballers tot de Olympische Spelen toegelaten. De sportbeoefening op topniveau heeft zodoende steeds meer een bedrijfsmatig karakter gekregen. Dit

heeft aan de topsport nieuwe dimensies gegeven.

In de eerste plaats is de topsportbeoefening steeds meer beroepsuitoefening geworden. De topsport is minder dan voorheen te zien als een vrijetijdsbesteding die te combineren is met school, studie of werk. Zij is in toenemende mate een primaire tijdsbesteding, te vergelijken met een volledige baan.ⁱⁱⁱ Daar staat tegenover dat er via de beoefening van een toenemend aantal takken van sport steeds meer geld te verdienen valt. Dit geld stroomt meestal in de eerste plaats naar de sportorganisaties, die het kunnen gebruiken voor de noodzakelijke voortgang van de ontwikkeling van hun tak van (top)sport. Voor slechts een klein deel van de topsporters zal de sportbeoefening voldoende inkomsten opleveren om zich full-time met hun sport bezig te houden. Sommigen kunnen hiermee zelfs een fortuin verdienen, maar voor de meeste topsporters geldt dat zij zich tijdelijk full-time met topsport bezighouden zonder dat hier voldoende financiële beloning en maatschappelijke ondersteuning tegenover staat. Die situatie was voor een aantal verenigde topsporters in 1987 aanleiding om opnieuw een noodkreet te laten horen: als het topsportklimaat (lees: de maatschappelijke waardering) in Nederland niet zou verbeteren, zou topsport in Nederland geen bestaansmogelijkheid meer hebben.

In de tweede plaats is de topsporter afhankelijker geworden van sporttechnische faciliteiten, financiële ondersteuning en professionele begeleiding. De topsporter ziet zich in toenemende mate omringd door trainers, deskundigen, adviseurs, bestuurders en sponsors, zonder wie de top nauwelijks nog bereikt kan worden. Talent en inzet van de individuele sporter zijn onverminderd noodzakelijk, maar de omstandigheden waarbinnen hij of zij opereert, krijgen een grotere invloed op het prestatieniveau.

In de derde plaats worden de sportorganisaties, die voor de ontwikkeling van de topsport primair verantwoordelijk zijn, met steeds zwaardere taken geconfronteerd. De financiële lasten van training en wedstrijddeelname kunnen zij steeds moeilijker zelf dragen. De exploitatie van de topsport is voor sommige bonden een bron van inkomsten, maar voor de meeste bonden overstijgen momenteel de kosten van topsport de inkomsten ervan.

Topsport wordt, ten vierde, door media, bedrijfsleven en sportbestuurders meer dan voorheen als een verkoopbaar produkt gezien. Om het hoogste niveau te kunnen blijven halen, is steeds meer geld nodig. Dat geld kan worden verkregen door een marktgerichte benadering waarbij de sportbestuurders hun produkt permanent toetsen aan de vragen vanuit de markt, zo benadrukken marketing-specialisten. In hun ogen bestaat die benadering nog onvoldoende. Het bedrijfsleven sluit minder gemakkelijk profijtelijke contracten af dan te verwachten zou zijn op grond van de mogelijkheden die 'het produkt sport' biedt. De oorzaak daarvan is volgens marketing-specialisten dat het bedrijfsleven zich in de sportwereld geconfronteerd ziet met een organisatiestructuur die zich niet goed verhoudt tot een puur zakelijke benadering. Vanuit een organisatie die voor een belangrijk deel op vrijwilligers drijft, moeten de sportbestuurders zich commerciëler en professioneler opstellen en gebruik maken van moderne marketing- en

managementtechnieken. Bovendien moeten zij leren omgaan met de nieuwe eisen en afhankelijkheden die externe financiering met zich meebrengt. Dat vergt niet zelden een cultuuromslag in de sportorganisaties. Zo stelt Frank van den Wall Bake, directeur van Trefpunt Sports en Leisure Marketing: "In zijn algemeenheid is sport nog steeds een prachtig produkt. De media-aandacht is enorm. Maar bedrijven willen kwaliteit en die wordt helaas niet overal geboden. Sponsors zijn daardoor afgeschrikt. Ze vrezen in een slangenkuil terecht te komen. (...) Bedrijven schuiven aan als er een doordacht beleidsplan ligt".^{iv}

Deze nieuwe dimensies van topsport vroegen om een nieuw beleid. Vanuit die visie hebben NOC en NSF in 1987 een samenhangend topsportbeleid ontwikkeld en dit beleid een hoge prioriteit gegeven. Om te beginnen richten deze organisaties de begeleiding van topsporters anders in. Het doel is niet meer te bevorderen dat het beoefenen van sport zo min mogelijk ten koste gaat van de maatschappelijke toekomst van de sportbeoefenaar, maar om het beoefenen van de topsport als primaire tijdsbesteding mogelijk te maken.^v Er zijn diverse initiatieven genomen om dit doel te bereiken: de rechtspositie van de topsporter is versterkt, er is een Fonds voor de Topsporter ingesteld om de absolute top financieel te ondersteunen, er zijn topcoaches als coördinatoren en adviseurs aangesteld, er is een Olympische Kernploeg geformeerd, er is een model opgesteld voor het ontwikkelen van sportbeleid door afzonderlijke bonden, er is een begin gemaakt met het systematische gebruik van wetenschappelijke kennis en methoden, en zo meer.^{vi}

Ook de overheid, in het bijzonder het Ministerie van VWS, heeft zich daarbij actief getoond door diverse van deze initiatieven mede te financieren. Bovendien heeft de staatssecretaris voor Sport, Erica Terpstra, het kabinet achter haar voorstel gekregen om, ondanks de bezuinigingen op diverse terreinen, f35 miljoen te doneren in het genoemde Fonds voor de Topsporter. Die donatie is door Jan Loorbach van NOC*NSF "een mooie mijlpaal" genoemd.^{vii} Het is een illustratie van een verschuiving in het overheidsbeleid. Vóór 1980 lag het accent op welzijn, dat wil zeggen op individuele vorming en zelfontplooiing, gezondheid en vooral ook plezier, ontspanning en contact. In de jaren tachtig heeft het Ministerie van WVC het beleid mede door andere motieven laten bepalen, zoals een toenemend economisch belang van de sport en internationaal aanzien.^{viii} Vanaf 1989 is de topsport nadrukkelijker naar voren geschoven als een belangrijk beleidsterrein.

Ook vanuit ex-topsporters zelf zijn initiatieven genomen. Zo is door Hans van Breukelen en Maarten Ducrot de stichting 'Top Support' opgericht. Deze stichting stelt zich ten doel om de kennis en ervaring van (ex-)topsporters te bundelen en in te zetten voor jeugdige talenten.

Vergeleken met het tamelijk passieve topsportbeleid van voorheen is er dus eind jaren tachtig een duidelijke omslag in de benadering van topsport opgetreden. Maar al zijn er sindsdien betere voorwaarden voor topprestaties gecreëerd, het Nederlandse topsportklimaat blijft onder vuur liggen. Ondanks de nieuwe *spirit* van NOC*NSF om via een planmatige, integrale benadering de

prestaties van topsporters te stimuleren, is er nog altijd kritiek op de aard en omvang van de ondersteuning.

Doel- en probleemstelling

De kritieken op het Nederlandse topsportklimaat werden rond de afgelopen jaarwisseling door de media onder de publieke aandacht gebracht in de nabeschouwingen over het sportjaar 1994. Hierin kwam Nederland naar voren als een land van de middelmaat met een diepgewortelde mentaliteit die haaks staat op de vereisten van de hedendaagse topsportbeoefening. Het aanhouden van dergelijke geluiden in een periode waarin het topsportbeleid nadrukkelijk is versterkt, is voor staatssecretaris Erica Terpstra reden geweest om een reeks bijeenkomsten te organiseren. Doel hiervan is om met topsporters, trainers en begeleiders, bestuurders en vertegenwoordigers uit het bedrijfsleven en de media te debatteren over de vraag hoe het Nederlandse topsportklimaat verder kan worden verbeterd en wat daarin het aandeel van de overheid moet zijn. Deze discussienota is bedoeld om deze ronde-tafel-gesprekken enigszins van een kader te voorzien door in te gaan op de volgende vragen:

- Wat is de positie van Nederland als topsportland?
- Waaruit bestaat het topsportklimaat en hoe kan dit verder worden verbeterd?
- Welke dilemma's doen zich bij dit streven naar verbetering voor?
- Wie heeft daarbij welke verantwoordelijkheden?

Omschrijvingen en beperkingen

In navolging van de omschrijving in het *Statuut voor de topsporter* verstaan we onder '**topsporter**':

"een als zodanig aangewezen sportman of -vrouw, die in een gekwalificeerde tak van sport individueel of met zijn of haar team presteert op het niveau van finales of eindrondes van Europese en/of Wereldkampioenschappen, Olympische (Winter) Spelen of met deze kampioenschappen of Olympische (Winter) Spelen vergelijkbare toernooien, dan wel zijn of haar leeftijd, talent en inzet in aanmerking nemend, in staat is dat niveau binnen afzienbare tijd te halen."^{ix}

Tegen de achtergrond van deze omschrijving bedoelen we met '**topsportklimaat**':

"de heersende, algemene gesteldheid van de maatschappelijke en sportorganisatorische omgeving waarin sporters zich tot topsporters kunnen ontwikkelen en prestaties kunnen blijven leveren op het aangegeven hoogste niveau in zijn of haar tak van sport."

Beide omschrijvingen verschillen enigszins in hun uitgangspunt. Waar in de

definitie van 'topsporter' wordt uitgegaan van het resultaat en einddoel van de topsport, is de continuïteit en ontwikkeling van de topsport het vertrekpunt in de omschrijving van 'topsportklimaat'. De keuze voor deze afbakeningen heeft verschillende consequenties:

In de eerste plaats bepalen iemands prestaties de vraag of hij of zij een topsporter is. Iemand kan volledig voor de sport leven en vele uren per dag trainen, maar als dit niet leidt tot prestaties op het niveau van finales en eindrondes van belangrijke sportcompetities, wordt hij volgens bovenstaande definitie niet als topsporter beschouwd. Omgekeerd beschouwen we iemand die ondanks weinig training toch op dit niveau presteert wèl als topsporter. Maar dit laatste geval is tegenwoordig alleen in theorie denkbaar.

Omdat we uitgaan van absolute sportprestaties worden in de tweede plaats verschillende categorieën sporters niet in de overwegingen betrokken. Zo vallen gehandicapten, junioren en veteranen die wel gekwalificeerd zijn voor Wereldkampioenschappen, Europese Kampioenschappen of Olympische Spelen in hun categorie, maar niet voor de W.K., E.K. en O.S. als bedoeld in de definitie van de topsporter buiten bovenstaande omschrijving, hoewel zij net zo fanatiek hun sport kunnen beoefenen en ook zij tot de absolute wereldtop kunnen behoren in hun categoriale sportbeoefening. Junioren nemen wat dit betreft een bijzondere positie in, omdat verwacht kan worden dat een deel van hen binnen afzienbare tijd ook in absolute zin topsportprestaties zal leveren. De verkozen omschrijvingen voorzien in deze mogelijkheid.^x Als de prestaties in relatieve zin bezien worden – dat wil zeggen in vergelijking met mensen van dezelfde leeftijd of met dezelfde handicap – zouden de besten onder hen wel als topsporters gerekend worden. De reden om toch voor een absolute definitie te kiezen, is om het discussieonderwerp zo veel mogelijk te omlijnen. Het begrip topsportklimaat is zo breed, dat de kans groot is dat discussies hierover alle kanten uitgaan. Dit wordt versterkt als topsport in relatieve zin wordt opgevat.

Een derde gevolg van de gekozen definitie is dat topsport niet wordt beperkt tot de takken van sport die in de media de meeste aandacht krijgen. Er worden in diverse sporten wereldprestaties geleverd zonder dat deze als zodanig worden herkend en maatschappelijke waardering krijgen. Volgens de hier gebruikte omschrijving is iedereen die in een gekwalificeerde sport de absolute wereldtop behaalt een topsporter. Het maakt niet uit of het daarbij gaat om een voetballer, tennisser, hockeyer, roeier, karateka, bridger of biljarter. Dat houdt in dat we de discussie over het topsportklimaat niet willen beperken tot de factoren die het zwaarste wegen bij de grote publiekssporten. Voor weinig op de voorgrond tredende sporten kunnen andere factoren van belang zijn.

Structuur

De opbouw van deze discussienota is als volgt. In de tweede paragraaf worden de kritieken op het Nederlandse topsportklimaat geïnventariseerd en kritisch geanalyseerd. Met behulp van gegevens over de prestaties op de Olympische Spelen wordt een indruk gegeven van de positie van Nederland als

topsportland. Dit heeft onder meer tot doel om de emotionele lading van de discussie wat weg te nemen. In de derde paragraaf wordt de discussie op een zakelijke wijze voortgezet. Wat bepaalt het topsportklimaat eigenlijk? Welke verbeteringen zijn er de laatste jaren aangebracht? Hoe kan het topsportklimaat in Nederland mogelijk verder worden verbeterd? Bij de beantwoording van deze laatste vraag doen zich onherroepelijk dilemma's voor. Een aantal hiervan wordt in de vierde paragraaf uiteengezet. Het stuk wordt afgesloten met stellingen en vragen ten behoeve van de beoogde ronde-tafel-gesprekken.

2. HET TOPSPORTKLIMAAT TER DISCUSSIE

In de debatten die aanleiding waren voor de beoogde ronde-tafel-gesprekken zijn vele opvattingen naar voren gebracht over het topsportklimaat in Nederland. Over verschillende kwesties bleken de meningen verdeeld.

Dat betrof in de eerste plaats de vraag waar Nederland als sportnatie staat. Aanleiding voor de debatten over het Nederlandse topsportklimaat was de veronderstelling dat Nederland als sportnatie wegzakt. De eerste artikelen in 1994 over dit onderwerp werden geschreven na de Olympische Winterspelen te Lillehammer. De prestaties van de Nederlandse sporters – één zilveren en drie bronzen medailles – waren volgens de pers teleurstellend. Dat was voor bijvoorbeeld de journalist Johan Woldendorp aanleiding om een artikel te wijden aan de vraag wat Nederland tot een sportnatie van 'losers' maakt.^{xi} Eind 1994 volgde er een golf van artikelen over dezelfde vraag. Het jaar 1994 werd daarin beschreven als een sportief fiasco. Journalist Paul Annema sprak in Parool van een "opeenstapeling van teleurstellingen bij grote internationale kampioenschappen".^{xii} Lang niet iedereen was het met deze diagnose eens. NOC*NSF-voorzitter Nelleke Naaktgeboren wist te melden dat Nederland in 1994 de gebruikelijke portie titels had gehaald, al was er wel minder resultaat geboekt in de grote publiekssporten (wielrennen, atletiek, voetbal). Maar op het gebied van onder meer judo, roeien, boksen, volleybal, de hippische sport, hockey en schaatsen hadden Nederlanders zich opnieuw tussen de wereldbesten geschaard.^{xiii} En volgens sportfilosoof Jan Tamboer was de indruk dat Nederland wegzakt te wijten aan een verkeerd referentiekader: Nederland doet het helemaal niet slecht als je de prestaties vergelijkt met die in andere kleine landen, maar wel als je bijvoorbeeld de Verenigde Staten als uitgangspunt neemt.^{xiv}

De kwaliteit van het Nederlandse topsportklimaat was een tweede kwestie waarover de meningen uiteenliepen. Degenen die vonden dat de prestaties in 1994 beneden de maat waren, gaven uiteenlopende verklaringen voor dit "fiasco". Twee verklaringen overheersten: de mentaliteit van de Nederlanders en van de huidige generatie topsporters zou niet geschikt zijn voor topsport én het topsportklimaat in Nederland zou onvoldoende zijn. Ook tegen die opvattingen is oppositie gekomen. Voor een deel waren de kritieken op de Nederlandse mentaliteit en het Nederlandse topsportklimaat geleverd vanwege een aantal tweede plaatsen op internationale kampioenschappen in het afgelopen jaar, zoals tijdens de wereldkampioenschappen hockey en volleybal. Falen op het *moment suprême* zou een typisch Nederlands verschijnsel zijn en een gevolg van het Nederlandse topsportklimaat. *Chef de mission* Ard Schenk noemt dit onzin: "Falen heeft niets met nationaliteit te maken."^{xv} Ook volgens volleybalcoach Joop Alberda horen tweede plaatsen gewoon bij de sport en niet specifiek bij de Nederlandse sport.^{xvi} In dezelfde trant wees Tamboer erop dat het verschil tussen een eerste of tweede plaats niet wordt bepaald door het Nederlandse topsportklimaat, maar door "ongrijpbare dingen als de vorm van de dag en geluksfactoren."^{xvii} Meer in het algemeen merkte *chef de mission* André Bolhuis op dat het Nederlandse topsportklimaat dusdanig is verbeterd dat dit

door sporters, trainers en bonden niet langer kan worden opgevoerd als excuus voor slechte prestaties. "We zijn op dit moment in de ondersteuning verder dan ooit (...) Eén van de grootste verontschuldigen om een slecht resultaat te maskeren, is weggevallen. Zij was voor velen een veilige vluchthaven, maar die is aanmerkelijk nauwer geworden. De mogelijkheden zijn er. Er hangt nu veel af van sporters en trainers."^{xviii}

Om te vermijden dat de komende ronde-tafel-gesprekken uitmonden in een welles-nietes-discussie over deze kwesties, is het goed om gedetailleerder op de verschillende standpunten in te gaan die in deze debatten naar voren zijn gebracht. In de kritische oordelen over het Nederlandse topsportklimaat zijn twee verschillende opvattingen te onderkennen. In de eerste plaats wordt het veronderstelde slechte presteren van Nederlandse topsporters geweten aan de mentaliteit van de Nederlander in het algemeen en de Nederlandse topsporter in het bijzonder (A). In de tweede plaats wordt het Nederlandse topsportklimaat slecht genoemd omdat het leveren van topprestaties wordt bemoeilijkt door de omstandigheden en voorzieningen waaronder de topsport moet worden bedreven (B).

A. De Nederlandse mentaliteit

De gedachte dat de Nederlander ongeschikt is voor topsport, is op verschillende manieren onder woorden gebracht. Ze hebben gemeen dat ze ten eerste de mentaliteit van de huidige generatie topsporters bekritisieren en ten tweede (vanzelfsprekend) niet afkomstig zijn van deze topsporters zelf, maar van hun trainer/coaches en van voormalige topsporters.

Een atletiekcoach: "Nooit iets gewonnen, dus geen enkele affiniteit met presteren. (...) We zijn een volk van verliezers, laten we het maar toegeven. (...) Nederland is een land van de middelmaat geworden. Wie eronder zit, trekken we erbij, wie erboven zit, trekken we naar beneden. (...) De wil om te winnen en daar alles voor te doen, is niet ingebakken. Vandaar de vrijblijvendheid die veel Nederlanders kenmerkt."^{xix}

Een kunstschaatscoach: "We staan in dit land nogal snel met het vingertje omhoog. Nederland is een land dat uitspraken koestert als 'niet te veel opscheppen, doe nou maar gewoon'. In zo'n land kan een Katarina Witt niet geboren worden."^{xx}

Een waterpolocoach: "Omdat hij weinig barrières ontmoet in het dagelijks leven, is de Nederlander niet erg gedisponeerd voor topsport. Afzien, je voor honderd procent geven, valt hem moeilijk. De Amerikaan zegt: ik ga winnen. De Nederlander: als ik maar niet verlies."^{xxi}

Niet zelden wordt deze mentaliteitskwestie in verband gebracht met de welvaartsstaat en de jeugd die daardoor verwend zou zijn. Trainers beklagen zich dat zij op breekbare en voor de topsport ongeschikte karakters stuiten.^{xxii} Deze verklaring gaat terug tot de karakterisering door Leo Beenhakker van de

generatie Roy, Van't Schip en anderen als de "patatgeneratie". Diverse andere trainers, bestuurders en voormalige topsporters volgden hem met soortgelijke uitspraken:

Een bestuurder/ex-topsporter: "Als land hebben we het eigenlijk veel te goed. Succes is de poort naar bezit, werk, geld. Die drijfveer is in Nederland in veel mindere mate aanwezig. Dat werkt een berekenende houding in de hand. Sporters vragen zich af: waarom doe ik het, wat word ik er beter van?"^{xiii}

Een tenniscoach: "Het wordt de mensen tegenwoordig wel erg gemakkelijk gemaakt. Heb je ruzie met een collega, neem je twee dagen vrij om tot rust te komen. Zo vernietig je op den duur de mentaliteit van een heel volk."^{xiv}

Een wielrencoach/ex-topsporter: "Er is geen discipline en beroepsernst meer."^{xv}

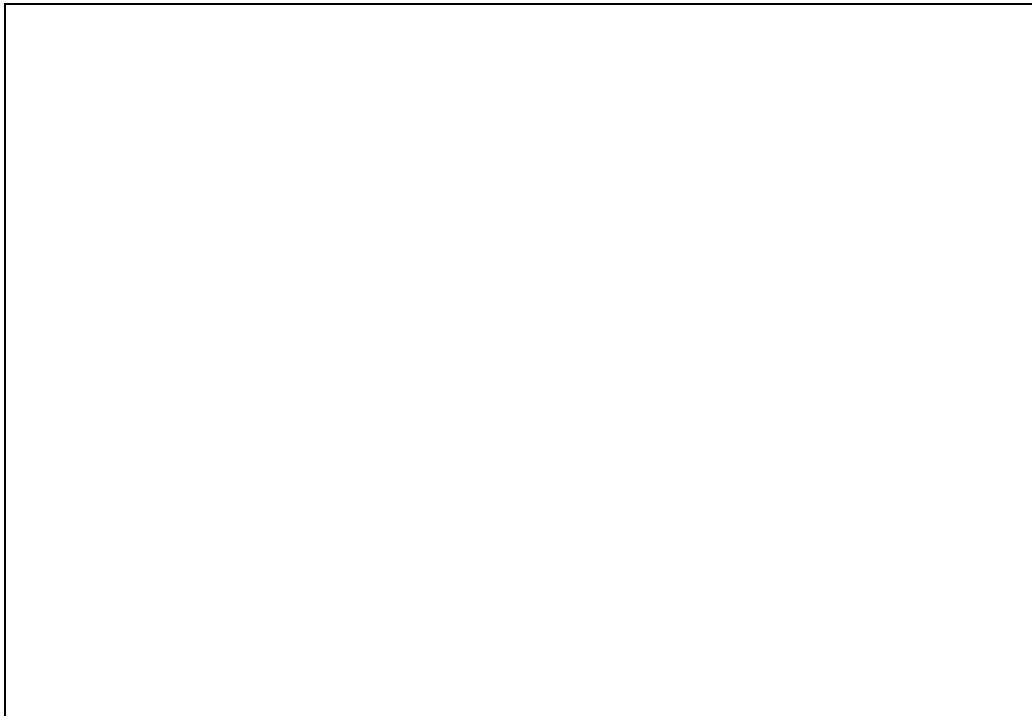
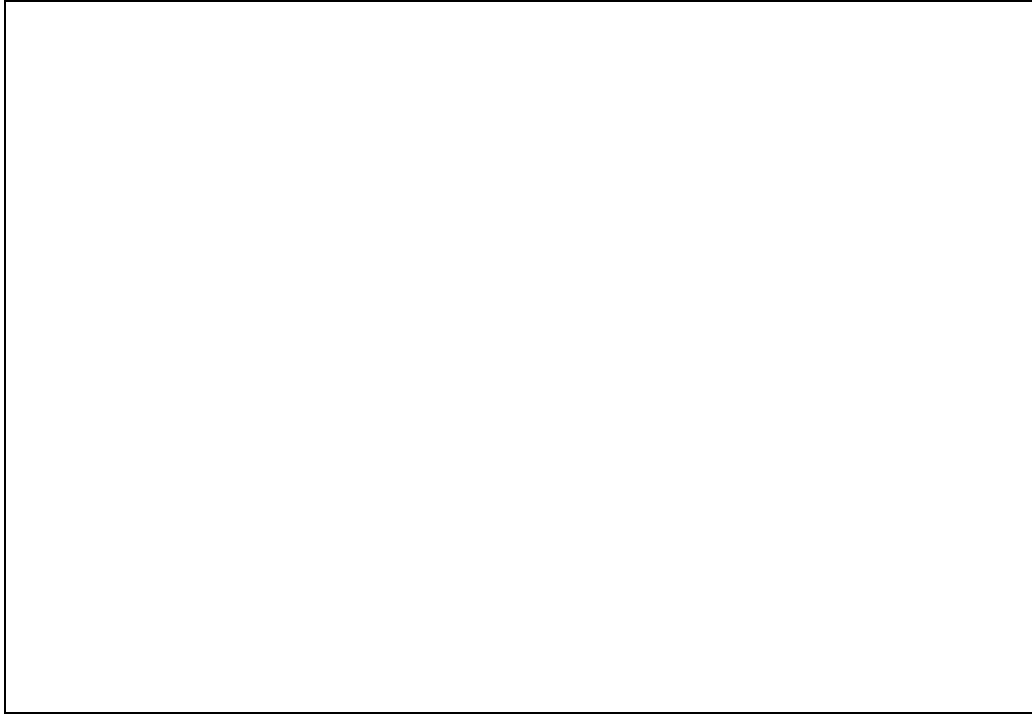
Het gaat bij alle bovenstaande uitspraken om overdrijvingen; dat zullen ook de bronnen van deze uitspraken vermoedelijk wel bevestigen. Zit er ook een kern van waarheid in? Daarop valt pas een antwoord te geven als kan worden aangetoond dat Nederland het systematisch slechter doet dan *vergelijkbare* andere landen. Vreemd genoeg is er nog geen grootschalig internationaal-vergelijkend onderzoek naar de verschillen in sportsucces tussen landen verricht. Zelfs van Nederland is niet precies bekend of zich over een periode van enige decennia in de prestatiecurve een stijging danwel een daling heeft voorgedaan. Een telefonisch rondje langs meerdere sportbonden leert dat een dergelijk overzicht ook niet voor afzonderlijke takken van sport aanwezig is.

De informatie die wel voor dit discussiekader beschikbaar was, zijn de resultaten van Nederlanders op de Olympische Spelen. Deze informatie is dan ook door ons geanalyseerd om een beeld te geven van de ontwikkeling van Nederland als topsportland in de afgelopen decennia. We zullen hier met een aantal resultaten volstaan.

De grafieken 1 en 2 maken een vergelijking mogelijk van de prestaties van Nederlandse sporters met die van Engelse, Italiaanse, Belgische, Deense en Noorse sporters. Bij deze vergelijking is gekozen voor landen die qua welvaartsniveau, bevolkingsomvang en sportorganisatie niet te veel verschillen van Nederland.^{xvi} Wat bevolkingsgrootte betreft neemt Nederland een positie in tussen de eerste twee genoemde landen en de laatste drie.

Als vergelijkingsbasis is gekozen voor de plaats van deze vijf landen op de medaillespiegel die na afloop van iedere Olympische Spelen wordt opgesteld. Zoals bekend worden de sportprestaties in deze medaillespiegel op sporteigen wijze gewogen: de ranglijst wordt in eerste instantie bepaald door het aantal gouden medailles, vervolgens door het aantal zilveren en tenslotte het aantal bronzen medailles. Dat betekent dat één gouden medaille hoger wordt gewaardeerd dan tien zilveren medailles, en één zilveren medaille hoger wordt aangeslagen dan tien bronzen. Sommige Spelen werden getroffen door een boycot van een aantal landen. Dit geeft soms een vertekening. Zo ontbrak

Nederland in 1956 en Noorwegen in 1984. Het ontbreken van de Oosteuropese landen in 1984 gaf de westerse landen de mogelijkheid om hoger te eindigen op de medaillespiegel.

Bron: bewerking van gegevens van Stan Greenberg, *Guinness Olympische Spelen 1992*, aangevuld met informatie NOC*NSF over Winter- en Zomerspelen in 1992 en 1994.

De door ons gemaakte vergelijkingen, waaronder die zijn afgebeeld in de grafieken 1 en 2, rechtvaardigen drie conclusies:

1. Nederland doet het in het algemeen niet slechter dan vergelijkbare andere landen;
2. Er kan niet worden geconstateerd dat Nederland als topsportland wegzakt;
3. Nederland kan niet alleen als kampioen van de voorrondes worden bestempeld.

ad 1. Nederland presteert niet slechter dan vergelijkbare andere landen

Uit de grafieken blijkt dat Nederland in de periode tussen 1964 en 1992 op de Zomerspelen vaker beter dan slechter presteerde dan België, Noorwegen en Denemarken. Wel deden onze prestaties onder voor die van de Engelsen en Italianen. Ook blijkt dat we op de Spelen van 1976 en 1980 onder ons niveau presteerden. Wat de Winterspelen betreft, presteerden we gemiddeld genomen minder dan de Noren, maar beter dan de Italianen, Engelsen en Belgen. De prestatiecurve van Nederlanders op de Winterspelen is grilliger dan die op de Zomerspelen. In 1972 en 1988 lieten we de concurrenten in deze vergelijking op de Winterspelen achter ons; in 1984 daarentegen kwamen de Nederlandse sporters onderaan de lijst terecht. En ook in 1992 en 1994 verloren we flink terrein ten opzichte van Noorwegen en Italië.

Op de 'medaillespiegel aller tijden' (alle Olympische Zomerspelen in de periode 1896-1992) neemt Nederland een vijftiende positie in (zie noot 27 voor onder meer de eerste veertien landen op deze ranglijst). Daarmee laat Nederland meer dan honderd zestig landen achter zich.^{xxvii} Op de laatste Olympische Zomerspelen (Barcelona, 1992) bereikte Nederland in een concurrentie met 180 landen een twintigste positie op de medaillespiegel. Daarbij lieten wij welvarende landen als Noorwegen, Zweden, Denemarken, Zwitserland, Oostenrijk, België en Griekenland achter ons, evenals grote, minder welvarende landen als Brazilië, Turkije, Argentinië en Pakistan. Vóór Nederland eindigden drie groepen landen (tussen haakjes de plaats van de landen op de medaillespiegel van de Spelen te Barcelona):

- Landen met wie vergelijking op grond van inwonersaantal en welvaartsniveau niet reëel is: de Verenigde Staten (2), Duitsland (3), Groot-Brittannië (13), Frankrijk (9), Italië (11) en Japan (17).
- Landen die wat inwonersaantal, economische kracht en vooral gecentraliseerde staatsstructuur onvergelijkbaar zijn: GOS (1) en China (4);
- Landen die betere prestaties hebben geleverd, hoewel dit op grond van de combinatie van inwonersaantal en welvaartsniveau niet direct voor de hand lag: Cuba (5), Spanje (6), Zuid Korea (7), Hongarije (8), Australië (10), Canada (12), Roemenië (14), Tsjecho-Slowakije (15), Noord-Korea (16), Bulgarije (18) en Polen (19). Van deze groep landen hebben 7 van de 11 tegenwoordig of voorheen een communistisch staatsregime gehad. Hun hoge klassering hangt vermoedelijk samen met hun huidige of voormalige centralistische en planmatige aanpak van de topsport.

De resultaten op de laatste Winterspelen (Lillehammer, 1994) waren teleurstellend. Op 1984 na moesten wij niet eerder op de medaillespiegel zeventien landen voor ons laten.

ad 2. Er kan niet worden geconstateerd dat Nederland als topsportland wegzakt
 In de positie van Nederland op de medaillespiegel van de Olympische Zomerspelen zit geen dalende lijn. Sterker nog, de laatste twaalf jaar zijn de prestaties op de Zomerspelen verbeterd. Het aantal medailles behaald in de drie Spelen in de periode 1984-1992 is bijna even groot als in de zeven Spelen in de periode 1952-1980 (zie tabel 1).^{xxviii}

TABEL 1: Vergelijking van Nederlandse topsportprestaties tussen 1952-1980 en 1984-1992.

Nederlandse medailles op de Olympische Zomerspelen				
Periode	Goud	Zilver	Brons	Totaal
1952-1980	8	18	13	39
1984-1992	9	10	18	37

Bron: Eigen berekeningen op grond van Greenberg 1992 en informatie van NOC*NSF

Wat de Winterspelen betreft, is een dergelijke positieve ontwikkeling niet te constateren. De Spelen van 1968, 1972 en 1988 springen er uit met 10 gouden en 27 medailles in totaal. Alle overige Winterspelen leverden 24 medailles op, waaronder 4 gouden, met als dieptepunt 1984 toen geen enkele medaille werd gewonnen.^{xxix}

ad 3. Nederland kan niet alleen als kampioen van de voorrondes worden bestempeld
 Hoe verhoudt het idee dat Nederlanders een volk van verliezers vormen zich tot de hele rij van kampioenen die ons land heeft voortgebracht: van de eerste gouden medaillewinnaars, Francois Brandt en Roelof Klein in 1900, via onder meer Fanny Blankers-Koen, Anton Geesink, Ard Schenk, Yvonne van Gennip tot Ellen van Langen? (Dat geldt ook voor de beroepssporten: daarin heeft Nederland eveneens vele kampioenen geleverd, onder wie Johan Cruyff, Joop Zoetemelk en Regilio Tuur. In 1988 namen Van Basten, Gullit, Rijkaard en Koeman in de sport met wereldwijd de grootste concurrentie de plaatsen één, twee, drie en vier in op de ranglijst 'World footballer of the year'.) Ook onze welvaartsstaat brengt types voort als John de Wolf, Gert-Jan Theunisse, Kai Compagner en Bettine Vriesekoop, om er maar een paar te noemen die een gebrek aan inzet voor hun sport niet kan worden verweten. En bij de teamsporten behoort de zogenaamde 'patatgeneratie' van Ajax thans tot de Europese topploegen. Een dergelijke lijst met tegenvoorbeelden kan natuurlijk voor ieder land worden opgesteld. Als het totaal wordt overzien, blijkt evenwel dat Nederland een positie boven het midden inneemt in de groep van landen waarmee Nederland zich op grond van welvaart en bevolkingsomvang mag meten.

Kortom, de negatieve kritiek op het presteren van Nederlandse topsporters kan niet worden onderbouwd met gegevens over het aantal medailles dat Nederland en andere landen op de Olympische Spelen sinds 1948 hebben gewonnen. Daarmee is echter niet gezegd dat er in Nederland een goed topsportklimaat heerst. Ook heeft deze internationale vergelijking niet de bedoeling om te vast te stellen met welk prestatieniveau wij tevreden kunnen of moeten zijn. Het draait in de topsport om goud. De ambitie kan daarom nooit gericht zijn op de gemiddelde prestaties in de afgelopen periode. De zin van de uitgevoerde vergelijkingen is alleen geweest om wat meer te kunnen zeggen over de uitspraken dat Nederlanders ongeschikter zijn voor de topsport dan sporters uit andere naties en dat Nederland langzaam wegzakt als topsportland. Beide uitspraken lijken onjuist te zijn. Ze worden althans geenszins bevestigd door de gegeven cijfers.

B. De maatschappelijke omstandigheden

Het Nederlandse topsportklimaat is ook wel slecht genoemd onder verwijzing naar de gebrekkige voorzieningen en omstandigheden. Deze klachten zijn vooral onder topsporters te vernemen. Bekend is het voorbeeld van Monique Knol. Na het behalen van een gouden medaille op de Olympische Spelen te Seoul werd zij bij thuiskomst door sportminnend Nederland enthousiast onthaald. Maar zij vond ook een brief van de Gemeentelijke Sociale Dienst dat haar RWW-uitkering was ingetrokken omdat zij teveel dagen in het buitenland had doorgebracht. Die verhouding tussen topsportbeoefening en inkomenspositie is een algemener probleem:

"Om de top te bereiken moet je voor 200 procent willen en kunnen. Noodgedwongen moeten veel sporters zich met nevenactiviteiten bezighouden om aan de kost te komen. Dat gaat vaak ten koste van de inzet."^{xxx}

Het probleem van de sociaal-economische omstandigheden geldt niet alleen de periode waarin de topsporter actief is. Wellicht nog meer zorgen maken topsporters zich om de maatschappelijke carrière nadien:

"Er zijn nog te veel handicaps. Het allerbelangrijkste probleem is maatschappelijk. Om voltijds te kunnen sporten moet je heel veel op het spel zetten. Een topsporter, met een olympische medaille op zak, is dertig voordat hij gaat werken. Een jongen van 23, net afgestudeerd van de universiteit, is voor een werkgever toch een stuk goedkoper. Er zijn heel veel sporters die zich terecht zorgen maken over hun carrière na de sport."^{xxxi}

Ook organisatorisch is er in de ogen van diverse topsporters het één en ander mis. Daarbij wordt bijvoorbeeld gewezen op de zwemmer die tussen twee finales door slechts uit kan zwemmen in een golfslagbad, overvol met recreërende kinderen. Of, meer in het algemeen:

"We denken klein, weten niet wat het is grootse prestaties neer te zetten.

Officials maken zich drukker om het kwartje extra contributie dat moet worden betaald, dan om de vraag hoe een Nederlander wereldkampioen moet worden. In Nederland mag je blij zijn als je trainingszaaltje niet plotseling is verhuurd."^{xxxii}

Het probleem van deze kritieken is dat niet duidelijk is tegen wie zij zijn gericht. Dat kan zijn tegen de club, de bond, NOC*NSF, de overheid en wellicht ook het bedrijfsleven. Bovendien valt moeilijk na te gaan in hoeverre de genoemde bezwaren nu specifiek voor Nederland zijn. Hoe is het Nederlandse topsportklimaat vergeleken met andere landen? Zijn de sociaal-economische omstandigheden van de Belgische, Canadese, Braziliaanse, Keniaanse of Koreaanse topsporter beter? Voor welke landen doen de topsportfaciliteiten in Nederland onder, en ten opzichte van welke landen zijn zij beter? Een poging om de voorzieningen en omstandigheden in verschillende landen systematisch met elkaar te vergelijken is nooit gedaan, al hebben sommige sporters, bestuurders, coaches en journalisten door hun lange ervaring en vele internationale contacten wel een beeld van op zijn minst een aantal landen. Die ervaring en contacten zouden goed gebruikt kunnen worden in een poging om het topsportklimaat van Nederland met dat van andere landen te vergelijken. Niet alleen om te bepalen waar Nederland staat, maar ook om te leren hoe andere landen het doen, hoe het wel en niet moet.

3. ASPECTEN VAN HET TOPSPORTKLIMAAT

Om te beoordelen hoe het gesteld is met het Nederlandse topsportklimaat en in hoeverre dit kan worden verbeterd, moet eerst worden bepaald uit welke bestanddelen het topsportklimaat is opgebouwd.

Het succes van een sporter hangt bovenal af van verschillende *individuele* eigenschappen, waaronder fysieke eigenschappen als aanleg, conditie en blessuregevoeligheid en mentale eigenschappen als discipline, doorzettingsvermogen, incasseringsvermogen en zelfvertrouwen.^{xxxiii} Deze eigenschappen zijn een noodzakelijke voorwaarde om de top te bereiken, maar bieden daartoe nog geen garantie. De mogelijkheden die een getalenteerde sporter heeft om zich maximaal te ontplooien is mede afhankelijk van de sociale context. Iedereen kan zich voorstellen dat het wat uitmaakt of je geboren wordt in een rijk of arm land. Je kunt nog zo getalenteerd zijn, maar als je bij voortduring ondervoed bent, zul je je talenten niet kunnen ontplooien. Zo ook worden de mogelijkheden van talentontwikkeling mede bepaald door uiteenlopende andere factoren, zoals het meeleven van de ouders,^{xxxiv} de aanwezige trainingsfaciliteiten, de sporttechnische know-how, de financiële ondersteuning en de mogelijkheden om een aangepaste studie te volgen. Het 'topsportklimaat' is een term voor al deze omgevingsfactoren tezamen. Een slecht topsportklimaat remt een talentvolle sporter in zijn of haar ontwikkeling. Een goed topsportklimaat hindert deze sporter niet in diens ontwikkeling en verbetert de concurrentiepositie in vergelijking met buitenlandse collega's.

Een perfect topsportklimaat schept de voorwaarden voor topprestaties, maar leidt niet automatisch tot goud. Hoe goed het topsportklimaat ook is, uiteindelijk levert de topsporter individueel of met andere topsporters zélf de prestatie. Maar, zoals gezegd, het omgekeerde geldt ook: een slecht topsportklimaat *kan* het succes van een talentvolle sporter in de weg staan; een goed topsportklimaat *kan* een belangrijk voordeel zijn in de harde concurrentiestrijd op weg naar de absolute top.

Waardoor wordt het topsportklimaat bepaald? Het is opvallend dat ook hiernaar nauwelijks onderzoek is gedaan. Er is maar weinig bekend over de oorzaken van de opbloei of neergang van topsportprestaties in een land, per tak van sport of voor alle sporten tezamen. Ook weten we nauwelijks iets over de verschillen tussen sporters uit diverse landen voor wat betreft hun gerichtheid op succes en hun wil om de beste te zijn.^{xxxv} Ondanks dit gebrek aan kennis is er uit het spaarzame onderzoek^{xxxvi}, uit het gevoerde topsportbeleid en uit de uitspraken van topsporters, trainers, bestuurders en andere betrokkenen een beeld te geven van de vele aspecten die tezamen het topsportklimaat kunnen bepalen. Deze aspecten zijn onder te brengen in drie uiteenlopende sferen: een praktijksfeer, een organisatorische sfeer en een politiek-maatschappelijke sfeer.

In de praktijksfeer vallen aspecten als:

- jeugdopleiding en jeugdbegeleiding;
- aanpassing van studie, militaire dienst en betaalde arbeid;
- arbeidsrechtelijke en sociale zekerheidspositie van de topsporter;
- sporttechnische begeleiding;
- sportmedische begeleiding;
- kwaliteit en toegankelijkheid van accommodaties;
- kwaliteit en beschikbaarheid van materialen;
- arbitrage en jurering;
- toegang tot sportmedische voorzieningen;
- toegang tot sportwetenschappelijke voorzieningen;
- recht op en mogelijkheden om de sportcarrière te verzilveren;
- rechten op financiële ondersteuning voor de topsporter;
- maatschappelijke carrièrekansen na de topsportloopbaan;

In de organisatorische sfeer vallen aspecten als:

- talenterkenningssysteem in de sport;
- mogelijkheden tot deelname aan internationale wedstrijden;
- persoonlijke verhoudingen tussen topsporters en sportbestuurders;
- informatievoorziening vanuit de sportbonden aan topsporters;
- topsportevenementen in eigen land;
- marketing van de topsport, met behoud van de sportieve waarden;
- niveau van sportmedische voorzieningen;
- ondersteuning van sportwetenschappelijke begeleiding;
- afstemming tussen wensen topsporters en mogelijkheden sportorganisaties;

In de politiek-maatschappelijke sfeer vallen aspecten als:

- actieve sportparticipatie van de bevolking;
- organisatiegraad van de sportbeoefenaars;
- maatschappelijke houding ten aanzien van sport;
- publieke belangstelling voor topsport;
- overheidsinvesteringen in de sport;
- steun voor topsporters vanuit hun directe leefomgeving;
- aandacht voor sport en beweging in basis en voortgezet onderwijs;
- maatschappelijke erkenning van en waardering voor de topsport;
- maatschappelijke houding ten aanzien van presteren;
- bereidheid van samenleving om hulpbronnen en capaciteiten voor de topsport te mobiliseren en in te zetten;
- welvaarsniveau;
- algemeen gezondheidsniveau;
- planmatig en gecentraliseerd topsportbeleid.

Met behulp van een dergelijke lijst kan structuur worden aangebracht in de discussies over het topsportklimaat in Nederland. De volgende constatering kunnen daarbij als uitgangspunt dienen.

- Het topsportklimaat wordt bepaald door een heel scala aan factoren. De discussie moet niet worden toegespitst op slechts één van de onderscheiden aspecten. Alleen in hun onderlinge samenhang kunnen ze effectief bijdragen aan een verbetering van het topsportklimaat. 'Meer geld' kan een voorwaarde zijn om tot verbetering van het topsportklimaat te komen, maar het is een illusie te denken dat meer geld automatisch tot betere prestaties leidt. De vraag is welke knelpunten met dat geld opgelost moeten worden om de voorwaarden voor topsportprestaties te verbeteren.
- Er is geen onderzoek voorhanden dat het onderlinge gewicht van de genoemde aspecten vaststelt. We weten dus niet van welke verbeteringen in het topsportklimaat het grootste effect uitgaat op de sportprestaties. De volgorde van de hiervoor genoemde aspecten is dan ook nogal willekeurig.^{xxxvii} Bovendien is de lijst niet bedoeld als een uitputtende, volledige beschrijving van het topsportklimaat. De lijst biedt slechts een vertrekpunt om te bepalen hoe goed het Nederlandse topsportklimaat is en op welke onderdelen het topsportklimaat verbeterd zou kunnen worden. Topsporters, trainers/coaches, bestuurders en andere betrokkenen kunnen, elk uit hun eigen ervaring, aangeven welke aspecten zij uit deze lijst de belangrijkste vinden en welke zij missen.
- Er moet een duidelijk onderscheid worden gemaakt tussen werking en wenselijkheid van de genoemde aspecten. Een voorbeeld hiervan is het planmatige en gecentraliseerde karakter van het topsportbeleid. Dat dit kan leiden tot betere prestaties bewijzen de sportresultaten van de Oostbloklanden vóór 1989 en van het tegenwoordige China en Cuba. Ook het succes van het Noorse model berust voor een groot deel op dit kenmerk. Maar dergelijke successen betekenen nog niet dat een planmatige en gecentraliseerde aanpak ook in ons land wenselijk is. Met andere woorden,

de constatering dat deze aanpak de kans op topsportsuccessen vergroot, is nog geen pleidooi voor een klakkeloze overname ervan.

-De genoemde aspecten van het topsportklimaat zijn zeer divers van aard: a) de aspecten kunnen vanuit het perspectief van verschillende sporten op ongelijke wijze gewaardeerd worden; b) de mogelijkheden om het topsportklimaat beleidsmatig te verbeteren, zijn per onderscheiden aspect verschillend; c) de verantwoordelijkheidsverdeling voor eventuele verbeteringen in het topsportklimaat is per onderscheiden aspect verschillend.

ad a)Iedere verbetering in de genoemde sferen wordt geacht in het voordeel te zijn van alle topsporters, maar het zal per tak van sport verschillen aan welk aspect zij de hoogste prioriteit toekennen. Het uiteindelijke *ideale* klimaat zal voor iedere sporter en elke tak van sport verschillend zijn, zoals ook de boer die aardappels verbouwt een ander klimaat wenst dan de tomatenteler. Verbeteringen van de mogelijkheden om de sportcarrière te verzilveren zijn bijvoorbeeld voor alle topsporters relevant, maar schaatsers zullen dit waarschijnlijk sterker als knelpunt ervaren dan voetballers. Zeilers en motorrijders zullen vermoedelijk een hoge prioriteit leggen bij verbetering van materialen, terwijl zwemmers wellicht het accent leggen op de beschikbaarheid van accommodaties. Bij een discussie over het topsportklimaat moet dan ook steeds worden nagegaan welke verbeteringen in het algemeen gewenst worden en welke prioriteiten door de verschillende betrokken groeperingen en organisaties worden gelegd.

ad b)De mogelijkheden om het topsportklimaat beleidsmatig te verbeteren, verschillen per onderscheiden aspect. Er valt geen topsportbeleid te baseren op het gegeven dat het welvaartsniveau en de bevolkingsomvang een belangrijke verklarende factor is voor verschillen in sportsuccessen tussen landen. De meeste genoemde aspecten van het topsportklimaat zijn echter wel beleidsmatig te beïnvloeden. Van deze beleidsmatige beïnvloeding is bij sommige aspecten direct een positief effect op het topsportklimaat te verwachten, zoals een verbetering van het accommodatieniveau, de sportmedische begeleiding of de sociale zekerheidspositie van topsporters. Bij andere aspecten, zoals de positie van het sport- en bewegingsonderwijs of de mate van sportparticipatie onder de bevolking, kan beleidsinterventie alleen op lange termijn leiden tot zichtbare verbeteringen.

ad c)De verantwoordelijkheidsverdeling tussen topsporter, trainer/coach, sportorganisatie, overheid, media en bedrijfsleven voor eventuele verbeteringen in het topsportklimaat is niet voor iedere genoemde voorwaarde dezelfde. Verbetering van het accommodatieniveau is bijvoorbeeld wel (mede) een taak van de overheid, maar de actualisering van de trainingsmethoden is dat niet.

-Het topsportklimaat is in de afgelopen jaren sterk verbeterd:^{xxxviii}

*De maatschappelijke erkenning en waardering van de topsport is groter geworden. Dit heeft ertoe bijgedragen dat er vanuit de politiek meer geld is vrijgekomen voor de topsport.

*Dit geld zal worden ingezet voor een verdere financiële ondersteuning van de topsporter. Daardoor is meer ruimte ontstaan om circa vierhonderd topsporters die zichzelf door hun sportbeoefening niet zelf kunnen bedruipen een maandelijks bijdrage te geven. Om die financiële ondersteuning mogelijk te maken zijn de juridische knelpunten van de topsporter onderzocht en is er een *Statuut voor de Topsporter* ontwikkeld dat de rechtspositie van de topsporter in de samenleving heeft verankerd. Het *Statuut* bepaalt wat onder topsporter en beroepssporter verstaan wordt en op welke wijze en onder welke voorwaarden topsporters een beroep kunnen doen op fondsen voor de topsporter^{xxxix}. In het verlengde daarvan zijn initiatieven ontplooid om de eisen die uitgaan van scholen, universiteiten, militaire dienst en uitkeringsinstanties te versoepelen voor de beoefening van topsport. Ook wordt er op kleine schaal wat gedaan aan de latere kansen op de arbeidsmarkt. Zo heeft de sponsor van de roeiploeg van Nico Rienks, KIWA, toegezegd een aantal stageplaatsen te creëren voor een aantal roeiers.^{xl}

*De deskundigheid van het begeleidend kader wordt bevorderd via opleiding, bijscholing en internationale uitwisseling voor coaches en trainers, de instelling van het Nationaal Coach Platform en de aanstelling van topcoaches. Daarnaast is er een landelijk topsportaccommodatieplan ontworpen dat tot doel heeft om het gebruik van middelen en voorzieningen meer in dienst te stellen van de topsport.

Al deze initiatieven zijn gebundeld in een integraal topsportbeleidsplan, dat door NOC*NSF in samenwerking met het Ministerie van VWS, het NISG en NECEDO in 1993 werd ontvouwd.^{xli} Onderdeel van dit beleidsplan is de ontwikkeling van een Olympisch Netwerk dat een gerichte loopbaanbegeleiding van topsporters in de onmiddellijke nabijheid van hun woon- en trainingsomgeving als doel heeft. Daarbij wordt gebruik gemaakt van een aantal Steunpunten, verspreid over het hele land, waarbij NOC*NSF aansluit bij lokale initiatieven, zoals dat van de Stichting Rotterdam Topsport om het topsportklimaat in Rotterdam te verbeteren. Bovendien is NOC*NSF de aangesloten bonden gaan adviseren over de ontwikkeling van een topsportbeleidsplan, gericht op afzonderlijke takken van sport. De instelling van de Atletencommissie heeft de topsporters bij de verbeteringen van het topsportklimaat nauwer betrokken. Tenslotte werd een begin gemaakt met een systematische sportwetenschappelijke flankering van dit topsportbeleid. Doel hiervan is om het gebruik en de toepassing van kennis, methoden en gegevens uit de wetenschap in de topsport te bevorderen.^{xlii} Een probleem blijft de directe beschikbaarheid en praktische toepassing van deze kennis voor de topsporter. Maar met de opening van de afdeling topsportgeneeskunde in het Academisch

Ziekenhuis Utrecht is ook hierin een stap voorwaarts gezet.

4. DILEMMA'S BIJ HET VERBETEREN VAN HET TOPSPORTKLIMAAT

1. Ambities en doelstellingen

Het topsportklimaat is vanzelfsprekend altijd voor verbetering vatbaar. Daarover zullen alle betrokkenen het wel eens zijn. De vraag is evenwel waar nog (belangrijke) knelpunten liggen, hoe die kunnen worden weggenomen en wie daarvoor de verantwoordelijkheid heeft. Bovendien moet worden beantwoord in welke mate ondersteuning van de topsporter wenselijk is en onder welke voorwaarden die steun verleend moet worden. Het antwoord op die vragen is afhankelijk van de doelstellingen en ambities die men stelt. En die verschillen tussen topsporters, sportorganisaties, trainers/coaches, media/bedrijfsleven en de overheid.

De topsporters

De topsporter is de spil waarom alles draait. Iedere topsporter (zoals gedefinieerd in de inleiding) gaat voor goud. Hij of zij heeft er heel veel voor over om de absolute top te halen, maar daarvoor is ook de medewerking en steun van de directe sociale omgeving, de sportorganisaties en de samenleving als geheel nodig. De zorg om het totaal aantal medailles dat door Nederlanders wordt behaald, is voor de topsporter van secundaire aard.

De sportorganisaties

Net als de individuele topsporter gaan de Nederlandse sportorganisaties voor goud. Maar hun ambities richten zich meer op de collectieve prestatie van de Nederlandse topsporters. Stel dat Nederland in 1996 op de Olympische Spelen te Atlanta één gouden medaille wint. Dan zullen deze Spelen voor de individuele topsporter die deze gouden medaille wint een geweldig succes zijn. NOC*NSF en de afzonderlijke sportbonden zullen dan echter niet van een groot succes spreken. De voorwaarden voor de topsportbeoefening in Nederland zijn volgens André Bolhuis de laatste jaren dusdanig verbeterd dat we beter moeten gaan presteren. "Met minder atleten van een hoger niveau moeten meer prijzen worden gehaald in Atlanta 1996 en Sydney 2000".^{xliii} We hoeven ons niet te vergelijken met de Verenigde Staten, de Sovjet Unie of Duitsland. Maar, zo stelde Anton Geesink: "Als Hongarije met een bevolking van ruim tien miljoen mensen in Barcelona twaalf keer goud kan halen, denk ik dat wij ook wel wat meer kunnen presteren".^{xliiv} De verantwoordelijkheid daarvoor ligt volgens NOC*NSF nu in de eerste plaats bij de topsporters en trainers.

De trainers/coaches

De top-trainers/coaches nemen een tussenpositie in. Aan de ene kant zijn zij inhoudelijk afhankelijk van de individuele topsporters of teams die zij trainen en begeleiden. Hun succes wordt dus voor een belangrijk deel bepaald door het succes van deze topsporters. In die zin zullen zij – en met name de persoonlijke

trainers – meer oog hebben voor het succes van hun topsporters of teams dan voor de collectieve prestatie van de Nederlandse topsporters. Aan de andere kant zijn veel toptrainers formeel afhankelijk van de sportorganisaties en dat geeft hen een bredere verantwoordelijkheid. De trainers/coaches vormen een team met de topsporters en maken deel uit van de sportorganisaties, maar uiten ook kritieken op het functioneren van beide, zoals op de beleving en mentaliteit van de topsporter en op de sporttechnische en organisatorische mogelijkheden van de sportbonden.

De media en het bedrijfsleven

Het bedrijfsleven is geïnteresseerd in de topsport als middel tot communicatie door associatie. Door zich te verbinden met een sporter, sportteam of sportorganisatie kunnen bedrijven hun producten onder de aandacht brengen van het grote publiek of een segment hieruit en het imago van hun producten bewerken. Hun investeringsdrang zal evenwel afhangen van de reputatie, het beleid en de prestaties van de sporter of sportorganisatie in kwestie. Het leidt geen twijfel dat de mogelijkheden van sponsoring nog lang niet zijn uitgeput. De aandacht voor de topsport in de media neemt nog altijd toe. Mede daardoor schuiven bedrijven nog altijd graag aan. Maar dan moeten de sportorganisaties en topsporters zich ook aanpassen aan de eisen die het bedrijfsleven stelt. Vooral de sportorganisaties zouden volgens (potentiële) sponsors marktgerichter moeten gaan denken.

De overheid

De overheid vindt de topsport belangrijk genoeg om hiervoor een apart beleid te voeren. Doelstelling van dit beleid is te bevorderen dat enerzijds iedere Nederlander die daartoe getalenteerd en gemotiveerd is aan topsport kan doen en anderzijds de topsport verantwoord wordt beoefend.^{xiv} Dit doel zegt weinig over de ambities die de Nederlandse overheid ten aanzien van de topsport heeft. Het gaat over het meedoen en presteren op topniveau, niet over het aantal te behalen medailles. Om haar beleidsdoelstelling te verwezenlijken, wil de overheid de topsporter ondersteunen door de voorwaarden voor de topsportbeoefening te verbeteren. De overheid zal daarbij twee afwegingen maken.

-Ten eerste zal het maatschappelijke belang van topsport worden gewogen ten opzichte van het belang van andere beleidsterreinen. Welke overheidsinvesteringen verdient de topsport in vergelijking met bijvoorbeeld de breedtesport of, in een bredere discussie, de kinderopvang? De overheid zal bij dergelijke afwegingen een ruimere visie op de topsport hebben dan de sporters en trainers. Hoewel het maatschappelijk belang van de topsport erkend wordt, kunnen topsportbelangen ook in conflict komen met andere, concurrerende belangen, zodat de overheid prioriteiten moet aanleggen die soms in het nadeel uitvallen van de topsport. Zo is het topsportklimaat voor de autosport gebaat bij een versteviging van de positie van het circuit van Zandvoort, maar worden hiertegen bezwaren ingebracht vanuit het oogpunt van geluidshinder en milieuzorg. Ook bij de aanleg van golflinks spelen met enige regelmaat conflicten tussen sport- en natuurbelangen een rol, hoewel deze belangen niet per definitie tegengesteld hoeven te zijn.

-Ten tweede moet worden bepaald hoe ver de overheid in de ondersteuning wil en moet gaan. Eén van de mogelijkheden daarbij is om als uitgangspunt te nemen dat Nederlandse topsporters recht hebben op een topsportklimaat dat kan concurreren met dat in vergelijkbare andere landen. Wordt er voor dit uitgangspunt gekozen, dan moet worden bepaald met welke landen wij ons willen vergelijken, hoe ons topsportklimaat zich verhoudt tot dat in deze landen en ten aanzien van welke aspecten wij ons moeten en kunnen verbeteren.

2. *Wegen naar succes*

Als een verdere verbetering van het topsportklimaat nodig wordt gevonden, hoe moet dit dan gebeuren? Welk topsportklimaat willen we bereiken? Hoe ziet het ideale topsportklimaat eruit als de ambities omschreven zijn? Zoals in dit discussiekader al eerder is opgemerkt, zijn er verschillende wegen naar succes mogelijk. Bij de verbouw van groente en fruit is het ideale klimaat afhankelijk van de grondsoort, bodemgesteldheid en de verbouwde soort. Zo ook kan het ideale topsportklimaat voor iedere sporter, sporttak en sportnatie er anders uitzien. Het organiseren van een veelvuldig of langdurig verblijf in het buitenland wordt in de ene sport realistisch geacht (schaatsen, volleybal), maar leidt in andere takken van sport tot kritiek op verenigingsniveau (hockey). Die weerstanden hangen natuurlijk weer samen met andere problemen, zoals de mogelijkheid om topsport te combineren met studeren en het maatschappelijke perspectief na de topsportloopbaan. Een ander voorbeeld is dat bij trainingsintensieve sporten waarin de wereldtoppers betrekkelijk jong zijn, zoals turnen en zwemmen, andere omstandigheden ideaal zijn dan bij bijvoorbeeld zeilen en schermen.

Dat er niet één ideaal topsportklimaat bestaat, betekent ook dat het succes van de centralistische, planmatige aanpak in de voormalige Oostblok-landen niet per se de aangewezen weg naar succes is voor andere landen. Deze weg kan bijvoorbeeld haaks staan op de democratische verenigingsstructuur of de meer individualistische instelling van de topsporters in westerse landen. In Noorwegen is gepoogd om deze weg wel in te slaan. Toen zes jaar geleden de Olympische Winterspelen aan Lillehammer werden toegewezen, traden er twee veranderingen op. Er kwamen grote budgetten vrij voor de topsport en de organisatie van de topsport werd gecentraliseerd. De afzonderlijke sportorganisaties en individuele topsporters moesten zich schikken naar de ideeën die in Oslo werden ontvouwd. Het Noorse NOC dwong samenwerking tussen de verschillende sporten en disciplines af. De Sportacademie werd het grote verzamelpunt van faciliteiten.^{xlvi} Dit 'Noorse model' heeft geleid tot een verbetering van de successen in 1992 en 1994 vergeleken met 1988. De grafieken 1 en 2 laten evenwel zien dat deze successtory niet overdreven moet worden. Op de Winterspelen van 1988 behaalden de Noren de minste medailles sinds de Tweede Wereldoorlog. Vergelijking met dat jaar is dus enigszins vertekend. Op langere termijn bezien blijkt Noorwegen vrijwel altijd op de Winterspelen goed te scoren. En op de Zomerspelen heeft het Noorse model niet tot een

enorme prestatieverbetering geleid. Sinds 1960 heeft Noorwegen (op 1976 na) minder gepresteerd dan Nederland en dat was in Barcelona '92 nog zo.

Hoe het effect ook geweest is, de vraag is of Nederland iets van dit Noorse model kan leren. Daarbij moet rekening worden gehouden met de verschillen tussen beide landen. Volgens Ard Schenk zijn de Noren als natie meer eensgezind in hun streven om van hun land een sportnatie te maken. "In Nederland zijn er niet veel mensen wiens borst opzwellt omdat ze voor Nederland mogen uitkomen." Eén element is volgens Schenk in ieder geval wel goed bruikbaar: het verzamelen en voor iedereen toegankelijk maken van gegevens op velerlei gebied, zoals trainingsontwikkeling, hoogtestages, etc. Daarvoor moet er één gecentraliseerd topsportcentrum komen waar topsporter, trainers, begeleiders en medici direct terecht kunnen.^{xlvi} Dergelijke instituten zijn ook elders genomen, zoals het Australian Institute of Sport en het Italiaanse Coni-instituut. De samenwerking tussen sporters, trainers en bestuurders van verschillende takken van sport is eveneens een Noors voorbeeld dat mogelijk navolging verdient. Maar het centralistische en dirigistische karakter van het Noorse model zal over het algemeen in Nederland afgewezen worden. "NOC*NSF trekt niet aan de touwtjes. Dat is uitgesloten. Dat is onze rol niet. Wij kunnen voorwaarden scheppen, ideeën aandragen, geldbronnen aandragen."^{xlvi} Waar in het Noorse model de organisatie in zekere zin belangrijker kan worden dan het voorradige talent, moet het topsportklimaat in Nederland worden opgebouwd rond het individu.

3. Knelpunten en verantwoordelijkheden

Omdat er verschillende doelstellingen en diverse wegen naar succes zijn, is de kans groot dat de diverse uitgenodigde personen en groeperingen elk andere knelpunten in de topsportbeoefening signaleren. De vraag is welke knelpunten volgens de deelnemers aan de ronde-tafel-gesprekken de meeste aandacht verdienen en waar de verantwoordelijkheden liggen bij de oplossing ervan. Is dat de financiële ondersteuning, zoals het volgende citaat suggereert: "Om de top te bereiken moet je voor 200 procent willen en kunnen. Noodgedwongen moeten veel sporters zich met nevenactiviteiten bezighouden om aan de kost te komen. Dat gaat vaak ten koste van de inzet. In een land als Italië zijn de financiële vergoedingen voor sporters veel hoger."^{xlvi} Of vormen de topsportfaciliteiten het voornaamste knelpunt: "Veel dingen zijn in Nederland slecht geregeld. We hebben maar één hal voor indooratletiek, in Zweden zijn er dertig."^{li} Ook de arbeidspositie na de sportloopbaan kan als het meest urgente probleem worden ervaren.^{li} Het maatschappelijke perspectief na de topsportcarrière vinden topsporters vermoedelijk belangrijker dan de financiële ondersteuning tijdens de sportcarrière. Tijdens de topsportbeoefening hebben zij er alles voor over om de top te halen. Ook de soms beroerde financiële omstandigheden nemen zij daarbij op de koop toe. Maar de angst dat zij na de topsportcarrière mét gouden medaille maar zonder baan verder moeten, kan twijfel doen ontstaan over de vraag of de topsport wel alle gevraagde opofferingen en investeringen waard is.

De verantwoordelijkheidsverdeling ligt bij ieder aspect van het topsportklimaat anders. Een eventuele verbetering van het sportonderwijs, van de sociale zekerheid van de topsporter en van zijn of haar arbeidsrechtelijke positie is een taak van de overheid, terwijl de jeugdopleiding en het arbitrageniveau een zaak is van de sportbonden. In veel gevallen is er sprake van een gezamenlijke verantwoordelijkheid.

4. Maatschappelijke inbedding

Bij het verbeteren van het Nederlandse topsportklimaat moeten we rekening houden met enige structurele eigenschappen van de sportbeoefening in Nederland.

- Het beoefenen van topsport is in ons land een vrije keuze. Het opsporen van talenten kan meer structuur krijgen, maar het selecteren van jonge sporters voor bepaalde takken van sport en het klaarstomen van deze sporters voor grote wedstrijden, zoals dat in de vroegere DDR en tegenwoordig in China gebeurt, lijkt in Nederland onmogelijk.

- De Nederlandse sport kent een gedecentraliseerde organisatiestructuur. De sportbeoefening vindt plaats in verenigingen, die zijn overkoepeld door bonden, die op hun beurt weer zijn verbonden in een federatie. Daarin verschilt Nederland niet alleen van bijvoorbeeld de Verenigde Staten, waar de sport is opgebouwd via scholen en universiteiten, maar ook van bijvoorbeeld Noorwegen, waar is gekozen voor een centralistische organisatiestructuur. Een verschil in de sportstructuur kan uiteenlopende consequenties hebben. Zo was voor Conny van Bentum de belangrijkste reden om naar de Verenigde Staten te gaan, dat zij daar de studie kon aanpassen aan de sport in plaats van andersom.^{lii} Dit is gezien de verschillende organisatiestructuur van de sport in de Verenigde Staten gemakkelijker te realiseren dan in Nederland. Een ander gevolg van de Nederlandse organisatiestructuur is dat ook mensen die de belangen van de breedtesport behartigen het topsportbeleid mede mogen en kunnen bepalen. Tussen breedtesport en topsport bestaat zodoende in Nederland een voortdurende spanning die in alle sportbonden voelbaar is en die bij vrijwel iedere beslissing over een verbetering van het topsportklimaat meespeelt.

- Ook moet rekening worden gehouden met het feit dat Nederland betrekkelijk weinig inwoners heeft en dus een betrekkelijk kleine afzetmarkt voor de topsport kent. Hierdoor is het vergeleken met grotere landen voor topsporters moeilijker om hun eventuele populariteit te verzilveren en is het voor sportbonden moeilijker om voldoende financiering te vinden om de topsportbeoefening mogelijk te maken. Om desondanks de concurrentie met grotere landen aan te kunnen gaan, zijn er twee financieringsmogelijkheden: een betere benutting van de mogelijkheden die de markt te bieden heeft en overheidssteun.^{liii}

- De pleidooien om sport als een produkt te zien en om de sportbeoefening

bedrijfsmatig aan te pakken kunnen stuiten op problemen die zijn verbonden met de organisatiestructuur van de Nederlandse sport. De sportbeoefening in Nederland draait voor een belangrijk deel op vrijwilligers. De vraag is hoe de sportorganisaties geprofessionaliseerd kunnen worden zonder deze basis te ondermijnen en zonder de topsport en de breedtesport volledig van elkaar te scheiden.

5. Verdeling

Soms kunnen alle topsporters profiteren van een verbetering van het topsportklimaat. Maar bij de meeste verbeteringen in het topsportklimaat moet worden bepaald welke sporten en sporters van de extra voorzieningen mogen profiteren. Hebben alle sporten evenveel recht op steun of krijgen de Olympische Sporten voorrang? Tellen de specifieke problemen van de biljarter even zwaar als die van de volleyballer? Moeten de weinig gecommercialiseerde sporten waarin wij traditioneel goed presteren, zoals hockey en schaatsen, extra aandacht hebben, of moeten we ons juist concentreren op de sterk gecommercialiseerde, wereldwijd beoefende sporten als atletiek, voetbal en tennis? Moet het accent liggen op investering (in de jeugd) en verbreding (vanuit de subtop) of moeten de beperkte middelen met name ter beschikking worden gesteld aan de *crème de la crème*? Deze verdelingsvragen kunnen nog worden verbreed als voor een relatieve topsportdefinitie wordt gekozen. Dan kan de vraag worden gesteld in hoeverre ook minder valide sporters recht hebben om mee te delen in de 'topsportpot' voor trainingskampen, financiële ondersteuning en medische begeleiding.^{liv}

6. Randvoorwaarden

Verbeteringen van het topsportklimaat kunnen op termijn ook leiden tot onvoorziene effecten. Zo wordt de individuele topsporter door de toenemende ondersteuning ook steeds afhankelijker: van financiële ondersteuning, van medische begeleiding, van de laatste sporttechnische kennis, etc. Van die voorzieningen profiteert de topsporter, maar het zorgt er tegelijkertijd voor dat hij of zij zich meer zal moeten richten naar criteria en voorwaarden die voorheen niet werden gesteld. Die verafhankelijkheid van de topsporter kan als beklemmend worden ervaren en tot een probleem worden. Onderdeel daarvan is de medicalisering van de topsport: door de hevige concurrentie in de topsport wordt de mogelijkheid om betere medische begeleiding te krijgen vanzelf tot een noodzaak om die begeleiding te ontvangen. Zo ook kan de toenemende betrokkenheid van de overheid tot een ongewenste mate van verstatelijking van de topsport leiden waardoor de sportorganisaties een deel van hun autonomie en zeggenschap verliezen. Hetzelfde geldt voor een grotere invloed van de media en het bedrijfsleven. Die kan een bedreiging vormen voor de eigenheid van de sport. Moet de televisie invloed uit kunnen oefenen op de speeltijden, zoals wedstrijden tijdens de wereldkampioenschappen voetbal in de Verenigde Staten op het heetst van de dag werden gespeeld terwille van het kijkerspubliek in Europa? Kan het zo zijn dat een club ineenzakt als de sponsor zich plotseling

terugtrekt, zoals het geval lijkt met de Gorinchemse basketbalclub Goba? De vraag is hoe dergelijke ontwikkelingen in goede banen kunnen worden geleid door randvoorwaarden aan de ondersteuning te verbinden en de gewenste zeggenschap en autonomie van topsporters en sportorganisaties te waarborgen.

7. Grenzen aan de maakbaarheid?

De kritieken op het topsportklimaat kunnen de indruk geven dat het kommer en kwel is. Daarbij komt op de achtergrond te staan hoe mooi topsport is: om te doen, om te begeleiden en om naar te kijken. In welke mate moeten de externe factoren worden uitgeschakeld en in hoeverre moeten we rekening blijven houden met toeval, geluk en pech? Moet er een warme deken van zorg over de topsporter worden uitgelegd of is de hardheid van het bestaan onderdeel van de ontwikkeling als topsporter?

6. STELLINGEN EN VRAGEN

N.B.: In de onderstaande punten wordt niet altijd de mening van de auteurs uitgedrukt. Ze zijn bedoeld om de belangrijkste kwesties die in het voorafgaande ter sprake zijn gekomen via citaten, vragen of stellingen in te brengen in de discussie.

1 Om tegenwoordig in de sport de top te bereiken moet je je full time met de sport bezighouden. De Nederlandse samenleving is hierop niet afgestemd, zodat topsporters zich in hun ontwikkeling geremd zien. Is dat een probleem waarvoor de topsporter, trainer en andere betrokkenen maar een oplossing moeten zoeken of gaat het hier om een maatschappelijk probleem waarvoor ook de samenleving verantwoordelijkheid draagt?

2 De negatieve kritiek op het presteren van Nederlandse topsporters kan niet worden onderbouwd:

a. Nederland behoort als topsportland tot de subtop.

b. De prestaties op de Olympische Spelen sinds 1980 nemen niet af.

c. Nederlanders zijn net zo geschikt voor topsport als bijvoorbeeld Amerikanen, Duitsers, Belgen, Polen, Brazilianen of Koreanen.

De discussie over het topsportklimaat in Nederland moet dan ook niet gaan over de vraag hoe slecht het met de topsport in Nederland gesteld is en wat daarvan de oorzaken zijn, maar hoe het topsportklimaat verder kan worden verbeterd, hoe en waar die verbeteringen moeten worden aangebracht en wie daarvoor verantwoordelijk is.

3 Wat willen we als topsportnatie bereiken? Met welke landen moeten we ons vergelijken? Wat zijn de ambities en doelstellingen? Welke tak(ken) van sport zou u ten voorbeeld willen stellen als het gaat om het topsportklimaat in Nederland? Welk(e) land(en) zou u ten voorbeeld willen stellen als het gaat om het algemene (niet-sportspecifieke) topsportklimaat?

4 Het topsportklimaat in Nederland is de laatste jaren behoorlijk verbeterd. "Nu we betere voorwaarden hebben geschapen, moeten we ook beter gaan presteren. Met minder atleten van een hoger niveau moeten meer prijzen worden gehaald in Atlanta 1996 en Sydney 2000".^{lv}

5 Komt het topsportklimaat in Nederland voor verbetering in aanmerking?

i. ja

ii. nee

Zo ja, welke aspecten komen daarvoor het meest in aanmerking?

a. talentontwikkeling

b. sporttechnische begeleiding topsporters

c. financiële ondersteuning topsporters

d. financiële ondersteuning sportorganisaties

e. maatschappelijke waardering

f. andere, namelijk...

6 Voor het bedrijven van topsport geldt: "Het allerbelangrijkste probleem is maatschappelijk. Om voltijds te kunnen sporten moet je heel veel op het spel zetten."^{lvi} Topsporters die zich jaren buiten de arbeidsmarkt plaatsen, lopen een groot risico dat ze daarna geen baan krijgen. De overheid en de sportsponsors moeten zich in samenwerking met de topsporters en hun bonden meer inspannen om dit probleem aan te pakken.

7 Waar in andere landen het massale gejuich voor een topprestatie leidt tot eeuwige roem voor de topsporter zou in Nederland dit gejuich het beste kunnen leiden tot de fiscaal-juridische erkenning van een pensioen- en overbruggingsfonds voor de Nederlandse topsporter.

8 Voor de individuele sporter is financiële ondersteuning in de vorm van een maandelijkse toelage slechts van secundair belang vergeleken bij verbetering van sporttechnische en sportmedische mogelijkheden.

9 "Als iemand aan de start roept dat je een miljoen krijgt als je wint, zal je daar niet beter door gaan presteren. Maar zo'n premie werkt wel stimulerend om vier jaar lang niets anders te doen dan sporten."^{lvii}

10 "Het Noorse NOC, dat met de wintersporters zo succesvol was geweest, wilde zich bekommeren om alle Olympische sporten, maar dan moest iedereen zich schikken naar de ideeën die centraal in Oslo bestonden. (...) Het NOC dwong samenwerking tussen de diverse sporten en disciplines af".^{lviii} Leent het Nederlandse democratische klimaat zich voor een dergelijke centrale, planmatige aanpak?

11 Het is van belang voor het topsportklimaat in Nederland dat meer bestuurders hoge posities innemen in internationale sportorganisaties.

12 Het is niet in het belang van de sport als sponsors hoge bestuursfuncties innemen.

13 De verhouding sportorganisatie-topsporter zou veranderd moeten worden in een werkgever-werknemer relatie.

14 Te veel ondersteuning kan er gemakkelijk toe leiden dat topsporters sneller tevreden zijn met een plaats in de subtop.

15 Het Nederlandse topsportbeleid dient gericht te zijn op de *crème de la crème*. Pas als afgeleide daarvan moet aandacht worden gegeven aan investering (in de jeugd) en verbreding (vanuit de subtop).

16 "Er bestaat in Nederland een zeer sterke verenigingscultuur, waardoor er geen sprake is van een structurele concentratie van talenten. In het belang van de topsport zal in het nieuwe beleid de verenigingscultuur doorbroken moeten worden. Waar verenigingen niet meer in staat zijn om de noodzakelijke randvoorwaarden te realiseren, zal deze verantwoordelijkheid opgepakt moeten worden door sportbonden."^{lix}

17 Het is noodzakelijk voor een sportbond om het topsportbeleid op langere en korte termijn van elkaar te scheiden; er dient een technisch directeur te worden aangesteld die verantwoordelijk is voor de continuïteit van het topsportbeleid (waaronder de talentontwikkeling), én een trainer-coach als eindverantwoordelijke voor de actuele prestaties van topsporters.

18 Een bond of club die er voor kiest om de topsport als produkt op de sponsor- en mediamarkt te exploiteren, doet er goed aan om in zijn organisatie een aparte beroeps- en bedrijfstakgerichte afdeling in te stellen.

19 Bedrijfsleven, overheid en sportorganisaties moeten samenwerken om het maatschappelijk perspectief van de topsporter na diens sportloopbaan te verbeteren.

20 De overheid dient op afstand te blijven, óók waar het de topsport betreft.

Over de auteurs

Dr Maarten van Bottenburg is vennoot van onderzoeksbureau Diopter. Hij legt zich bij dit onderzoeksbureau onder meer toe op sociaal-wetenschappelijk sportonderzoek. In het afgelopen jaar schreef hij onder meer een discussiekader voor het Ministerie van VWS over de verantwoordelijkheid van sporters voor de gevolgen van sportblessures.

Dr Jacques H.A. van Rossum is werkzaam bij de Faculteit Bewegingswetenschappen (Vrije Universiteit, Amsterdam). Hij is daar onder andere bezig met onderzoek naar motorische leerprocessen in de sport en het bewegingsonderwijs. In de afgelopen jaren heeft 'talent-ontwikkeling in de sport' zijn speciale aandacht verworven. Zijn belangstelling gaat daarbij vooral uit naar sport-motorische en sport-psychologische facetten.

Prof. mr Heiko T. van Staveren is bijzonder hoogleraar sport en recht aan de Faculteit der Rechtsgeleerdheid (Vrije Universiteit, Amsterdam) en tevens universitair hoofddocent sociaal recht aan diezelfde universiteit. Hij houdt zich onder meer bezig met onderzoek naar de rechtspositie van top- en beroepssporters in hun relatie tot bonden, clubs, sponsors en dergelijke.

Noten

- i. H.T. van Staveren, *Statuut voor de topsporter*, Rijswijk/Amsterdam: Ministerie van WVC/Vrije Universiteit, 1993, p. 5.
- ii. Nico J. Nelissen en J. Wil Foppen, *Topsport in het geding*, Leiden: Meander, 1972.
- iii. H. Bertels, 'Topsport in Nederland', in: *Spel en sport*, nr.5, 1989, 6-8; T. Beckers en S. Serail, *Nieuwe verhoudingen in de sport. De toekomst van het nationaal sportbeleid in het licht van maatschappelijke ontwikkelingen*, Tilburg: IVA, 1991; NSF, *Een nieuwe opstelling. Advies van de projectgroep herinrichting landelijk sportbeleid*, Arnhem, 1992.
- iv. Utrechts Nieuwsblad 21-12-1994; zie ook F. van den Wall Bake in De Volkskrant, 21-11-1994 en de reactie hierop van Ivo van Hilvoorde en Johan Steenberg in De Volkskrant, 29-11-1994.
- v. H.T. van Staveren en M.J.G. Das, *Knelpunten in de rechtspositie van de topsporter*, Rijswijk/Amsterdam: Ministerie van WVC/Vrije Universiteit, 1990, pp. 14-17.
- vi. Zie NOC*NSF, *Topsport in samenhang. Topsportbeleidsplan van NOC*NSF 1993-1996*, Arnhem, 1993; NOC*NSF, *Profielen voor verantwoorde topsportbegeleiding*, Onderzoek in opdracht van het Ministerie van WVC door NSF m.m.v. L. Clijsen, Rijswijk: WVC, 1993; M.Th.M. Sturkenboom, G. Veltman en Ph.E. Wagner, *Bouwstenen voor topsportbeleid. Een advies voor de ontwikkeling van een Model Topsportbeleidsplan*, Arnhem: NOC*NSF, 1994.
- vii. De Volkskrant, 30-11-1994.
- viii. Beckers en Serail, *op. cit.*, p. 3.
- ix. Van Staveren, *op.cit.*, p. 15. Onder 'een gekwalificeerde tak van sport' wordt in dit verband verstaan....
- x. Dit sluit aan bij de toenemende belangstelling van sportbonden voor talentontwikkeling als onderdeel van het topsportbeleid.
- xi. Trouw ..-2-1994.
- xii. Het Parool, 5-1-1995.
- xiii. Vrij Nederland, 24-12-1994.
- xiv. Coachen, dec. 1994, p.16.
- xv. Vrij Nederland 24-12-1994.
- xvi. NRC Handelsblad, 2-1-1995.
- xvii. Coachen, dec. 1994, p.17.
- xviii. Trouw 30-11-1994; Algemeen Dagblad, 1-12-1994; zie ook Trefpunt, nr.1, 6-1-1995.
- xix. Vrij Nederland, 24-12-1994.
- xx. Het Parool, 16-1-1995.
- xxi. Vrij Nederland, 24-12-1994.
- xxii. Het Parool, 5-1-1995.

xxiii. Vrij Nederland, 24-12-1994.

xxiv. Vrij Nederland, 24-12-1994.

xxv. Vrij Nederland, 24-12-1994.

xxvi. Omdat Nederland in absolute zin een betrekkelijk gering aantal inwoners heeft, is de kans op een supertalent kleiner dan in landen met een veel grotere bevolkingsomvang (aangenomen dat het sporttalent gelijkmatig over de wereld verdeeld is). Dat betekent niet dat Nederland zich alleen kan meten met landen die om en nabij de vijftien miljoen inwoners hebben. Aangetoond is dat het welvaartsniveau, de welvaartsspreiding en de bevolkingsdichtheid belangrijker factoren zijn bij het bereiken van succes dan de bevolkingsgrootte (Ernst Jokl, M.J. Karvonen, Jaakko Kihlberg, Aarni Koskela en Leo Noro, *Sports in the cultural pattern of the world: a study of the Olympic Games 1952 at Helsinki*, Helsinki: Institute of Occupational Health, 1956; Pekka Kiviaho en Pekka Mäkelä, 'Olympic Success: A Sum of Non-Material and Material Factors', in: *International Review of Sport Sociology*, 13, 2, 1978, pp. 5-22; A.D. Novikov en A.M. Maximenko, 'The Influence of Selected Socio-Economic Factors on the Level of Sports Achievements in the Various Countries', in: *International Review of Sport Sociology*, 7, 1992, pp. 27-44). Nederland moet zich dus ook kunnen meten met landen met een grotere bevolkingsomvang en een lagere welvaart. In vergelijking met landen met een ongeveer gelijkwaardig welvaartsniveau speelt de bevolkingsomvang wel een rol. Vergelijking met de Verenigde Staten of Duitsland is daarom irreëel. Niettemin moet Nederland zich op topsportgebied ook kunnen meten met veel landen die een wat grotere bevolkingsomvang hebben. Een tweede algemene factor die nationale successen bevordert is namelijk de sportparticipatie en met name de mate van sportbeoefening in georganiseerd verband. Een hoge organisatiegraad verhoogt de kans op ontdekking, begeleiding en dus ontplooiing van sporttalenten. In Nederland ligt deze organisatiegraad zeer hoog.

xxvii. De eerste plaatsen op de 'medaillespiegel aller tijden' worden ingenomen door de 'reuzen' de Verenigde Staten (789 gouden medailles), de Sovjet Unie (inclusief GOS: 442) en Duitsland (inclusief voormalige DDR: 340). Daarna volgen de 'subtoppers' Groot-Brittannië (177), Frankrijk (161), Italië (153), Zweden (133) en Hongarije (136). Vervolgens komt er een brede middengroep waarin zich ook Nederland bevindt. Boven Nederland (met 45 maal goud) staan Finland (98), Japan (90), Australië (78), Roemenië (59), Tsjecho-Slowakije (49) en Canada (45). Onder Nederland staan nog meer dan honderdzestig landen, waaronder Noorwegen (43), China (36), België (35), Denemarken (26), Oostenrijk (19), Argentinië (13) en Brazilië (9). Wat de Olympische Winterspelen in de periode 1896-1988 betreft: in die ranglijst nam Nederland in 1988 met 13 gouden medailles een twaalfde positie in; vóór Groot-Brittannië (7), nagenoeg gelijk met Italië (14) en achter Noorwegen (dat met 54 gouden medailles een derde plaats achter de Sovjet Unie en Duitsland inneemt).

xxviii. Opgemerkt moet worden dat de boycot van de Olympische Spelen te Los Angeles door de voormalige Oostbloklanden het aantal behaalde medailles in de periode 1984-1992 heeft beïnvloed.

xxix. Tussen 1948 en 1992 is het aantal deelnemers aan de Olympische Spelen ongeveer verdrievoudigd (van 4.099 tot 10.563). Hoewel hieronder ook bij voorbaat kansloze deelnemers waren uit landen met een grote achterstand in de sportontwikkeling, is de concurrentie ontegenzeggelijk toegenomen. Dat geeft extra glans aan de positieve ontwikkeling in het aantal behaalde medailles tijdens de laatste drie Zomerspelen. Daar staat echter tegenover dat het aantal disciplines op de Spelen is verdubbeld. Het aantal te vergeven gouden medailles steeg in dezelfde periode van 138 tot 259; het totaal aantal medailles van 414 tot 814. We hebben een aantal berekeningen verricht om deze ontwikkelingen te verdisconteren. Dit leidde niet tot andere conclusies.

xxx. NRC Handelsblad, 2-1-1995.

xxxi. NRC Handelsblad, 31-12-94.

xxxii. Vrij Nederland, 24-12-1994.

xxxiii. Zie onder meer J.H.A. van Rossum (red.), *Topsport in Nederland: een onderzoek naar loopbaan en kenmerken van sporters in vier Olympische sporten*, Arnhem: NSF, 1992 en J.H.A. van Rossum, 'Op weg naar de top: ontwikkelingen bij sporttalent', in: *Richting Sportgericht*, 48, 1, 1993, pp. 5-12.

xxxiv. J.H.A. van Rossum, 'Ouders in de sport: ongewenste gasten?', in: *Richting Sportgericht*, 49, 3, 1995, pp. 157-164.

xxxv. En voor zover hiernaar onderzoek is gedaan, zoals onder top hockeyers uit Nederland, Zuid-Afrika en Australië, bleek de gerichtheid op het winnen van de wedstrijd gemiddeld even sterk; zie J.H.A. van Rossum, 'Prestatie-motivatie en top-hockey', *Hockey*, 1995, nr.28 (in druk).

xxxvi. Bijvoorbeeld onderzoek naar de loopbaan en kenmerken van topsporters (zie o.a. Van Rossum *op. cit.*, 1992, 1993 en 1995) evenals het onderzoek naar de oorzaken van prestatieverschillen tussen landen op de Olympische Spelen, zoals die tot uitdrukking worden gebracht in de medaillespiegels (zie bijv. Donald W. Ball, 'Olympic Games competition: structural correlates of natural success', in: *International Journal of Comparative Sociology*, 15, 2, 1971, pp. 186-200; Pekka Kiviahho en Pekka Mäkelä, 'Olympic Success: A Sum of Non-Material and Material Factors', in: *International Review of Sport Sociology*, 13, 2, 1978, pp. 5-22; J. Colwell, 'Sociocultural determinants of international sporting success, in: J.C. Pooley en C.A. Pooley (red), *Proceedings of the second international seminar on comparative physical education and sport*, Halifax, Dalhousie University, 1980; en A.D. Novikov en A.M. Maximenko, 'The Influence of Selected Socio-Economic Factors on the Level of Sports Achievements in the Various Countries', in: *International Review of Sport Sociology*, 7, 1992, pp. 27-44).

xxxvii. Nader onderzoek zou deze lijst moeten aanvullen, de afzonderlijke uitspraken moeten preciseren en hun onderlinge gewicht moeten bepalen.

xxxviii. Die mening wordt ook door veel topsporters gedeeld, zo blijkt uit een enquête waarvan de resultaten onlangs zijn gepubliceerd in *Sport International* (mei 1995).

xxxix. H.T. van Staveren en M.J.G. Das, *Knelpunten in de rechtspositie van de topsporter*, Rijswijk/Amsterdam: Ministerie van WVC/Vrije Universiteit, 1990; H.T. van Staveren, *Statuut voor de topsporter*, Ministerie van WVC/Vrije Universiteit, 1993.

xl. NRC Handelsblad, 31-12-1994.

xli. NOC*NSF, *Topsport in samenhang, het integraal Topsportbeleidsplan van NOC*NSF 1993 t/m 1996*, Arnhem.

xlii. M.Th.M. Sturkenboom e.a., *Bouwstenen voor topsportbeleid. Een advies over de ontwikkeling van een Model Topsportbeleidsplan*, Arnhem: NOC*NSF, 1994.

xliii. Algemeen Dagblad, 1-12-1994.

xliv. Het Parool, 5-1-1995.

xlv. Sturkenboom, M.Th.M., G. Veltman en Ph.E. Wagner, *Bouwstenen voor topsportbeleid. Een advies voor de ontwikkeling van een Model Topsportbeleidsplan*, Arnhem: NOC*NSF, 1994, p.26.

xlvi. Zie onder meer De Volkskrant, 12-8-1994; ...

xlvii. Trefpunt, nr.1, 6-1-1995.

xlviii. Amersfoortse Courant, 17-12-1994.

xlix. NRC Handelsblad, 2-1-95.

l. Vrij Nederland, 24-12-94.

li. In 1972 concludeerden Nelissen en Foppen (*Topsport in het geding*, Leiden: Meander, 1972) dat de topsport voor veel topsporters een belemmering in de opbouw van een maatschappelijke carrière betekent. In 1986 bleek uit onderzoek onder 125 topsporters dat de topsporter het vacuüm na afloop van zijn of haar sportcarrière nog altijd als een enorm probleem ervaart

(Johan v.d. Haar in NFWS-NSA, *Topsport Special*, 1986, p.37). En ook nu nog noemt bijvoorbeeld roeier Nico Rienks de maatschappelijke carrière na de sportloopbaan als het belangrijkste probleem waarmee de topsporter te kampen heeft (NRC Handelsblad, 31-12-1994).

lii. Utrechts Nieuwsblad, 19-3-1994.

liii. NOC en NSF, *Sport als bron van inspiratie voor onze samenleving*, AT Kearney, 1992, p. 29.

liv. Zie Dick Loman, 'Een cultuurschok binnen de gehandicaptensport', *Coachen*, jrg.16., nr.2, april 1995, pp. 8-9.

lv. Chef de mission André Bolhuis, zie p. 18.

lvi. Een topsporter in NRC Handelsblad, 31-12-1994.

lvii. Vrij naar NRC Handelsblad, 31-12-1994.

lviii. De Volkskrant, 12-8-1994.

lix. Vrij naar Algemeen Dagblad, 24-9-1994.